

24.08x27.23	1	עמוד 79	הארץ - גלריה	19/11/2021	79537055-1
מאגנט - הוצאת ספרי - 25910					

אסופה חדשה של סיפורים ביידיש מאת יוצרות יהודיות באירופה מאפשרת להבין טוב יותר את הקישור בין שפה זו לנשיות ואת מגמות הכתיבה המשתנות. אין זו רק עשיית צדק היסטורי עם המחברות, אלא גם היכרות עם ספרות טובה לכל דבר

"חתונה יהודית", ציור של יוסל ברגר משנות ה-90. שמרל התימהוני מתאהב בציפקה הקרקנית צילום: בירמן גלריה לאמנות ישראלית

הסופרות התמקד בעיקר בהצגת המתח בין מסורת למודרניות, אוי הדור שני בחר לכתוב על נושאים אישיים יותר. בתחילה נטו הסופרות להציג את הדמויות הגבריות כרעות ושטוחות, אך עם השנים נהפכו הגברים לאנושיים והתעגלו. אורחן יודעת לספק רקע היסטורי מסודר, אלא של פעמים נראה כאילו הוא על חשבון הצגת ההיבטים האסתטיים של היצירות. למשל, המבוא כמעט שאינו נוגע בסגנון הכתיבה, ומאחר שהיצירות מתורגמות, קשה לקבל מושג על הבחירות הצורניות של הסופרות. בזמן שקראתי את המבוא, נערכתי לפגוש ספרות יבשה וצפויה, אם כי חשובה, בהמשך הספר. התקדמתי הלאה מתוך התחייבות פמיניסטית: אמרתי לסופרות שבתוך האסופה, "אחיותיי, שוועס" טעה אני אקרא אתכן בכל זאת, אל דאגה! אבל ברגע שעברתי לסיפורים עצמם, הופתעתי לטובה. גיליתי שקראתי סיפורי יידיש של נשים מתחילת המאה הקודמת יכולה להיות לא רק עשיית צדק היסטורי, אלא גם מעשה של הנאה ותשוקה.

למשל, הסיפור "אני ליבקה" (1903) מאת רחל ברכות נדמה בתחילה כמו גרסה פרוזאית של השיר הידוע של קדיה מולודובסקי, "גלגוליו של מעיל" (1931). שניהם מספרים בחינניות על המנהג הנפוץ של העברת בגדים בין ילדים ממשפחות חסרות אמצעים. אבל בניגוד לשירה של מולודובסקי, הבולט הודות לחריזה העליונה בין השמות, ברכות כוונה כאן דמויות בעלות עומק נפשי ומשרטטת דיוקן כואב של חיי עוני. הסופרת רחל פייגנברג מפתיעה גם היא: הסיפור שלה "פרומקה" (1908) מצייר את עולמה הפנימי של ילדה יתומה, פרומקה, ללא עלילה וללא טיעון חברתי ברור. קולה השקט והפגיע של המספרת קרוב יותר לסופרת הקנדית העכשווית אליס מונרו מאשר למנדלי מוכר ספרים. ויש דווקא משהו מרע נן בכניסה לשטעטל בלי מנדלי לפעמים.

גולת הכותרת של האסופה היא הסיפור "ציפ" קה" מאת סלומה פרל, שפורסם ב-1903. שם, הגיבור רה שעל שמה נקרא הסיפור היא משרתת אומללה המתוארת כ"שחורה כלילה", כרמוז לכיעורה. ציפקה מנוצלת ומשועבדת על ידי אדוניתה. כתגובה להתעמרותה, ציפקה אינה בוכה או מוחה אלא רק מקררת, וההרגל החייתי הזה הופך אותה למושא ללעג. בסביבת ביתה, חי תימהוני בשם שמרל, אברך צנוע ושתקן שהכריז כי לעולם לא יינשא. גבר שאינו לחוץ למצוא אשה, בעיני העיירה, חייב להיות רדוף שדים. ובכל זאת, איכשהו, שמרל מתאהב בציפקה הקרקרת, נתי, וערב אכה, אחרי שהיא מתעלפת בשל תשישות, שמרל אווזו בידה ומצהיר שתהיה אשתו. עד כה בסיפור, פרל הדגישה כל כך את העולם הפיזי של צמד הלא יוצלחים – הפגמים החיצוניים, הרעב והעייפות – עד שברגע השיא בסיפור תשומת לבנו כולה מופנית לגופם. כתוצאה מכך, המגע הראשון בין שמרל לציפ"קה משדר מעין שוק ארוטי, רגעי. כמובן, אפשר לבאר את ההקשר האידיאולוגי של הטקסט: ספרות ההשכ"ל נטתה להתנגח במוסכמות הנישואים. ובכל זאת, יש לטעמי קודם כל מקום לפאר את פרל ככותבת על בריאת רגע התשוקה הייחודי, המפעים והמפתיע הזה. אין זה כתב פלסטר נגד פרשנות היסטורית, אלא תמיכה בספרות ובספרותיות, במיוחד זו של נשים – או כל ציבור אחר שנדחק לשוליים – כמי שמסוגלת לכתוב באופן חתרני, מגרה, מקומם, מוזר ויציאתי, ולת, וכך כמגיבות לעידן היסטורי שבו הן חיו. תשבות לנשים על עצם כך שהן כתבו ביידיש, וכי תבו בשפע, זה שלב ראשון והכרחי. המהלך הבא הוא לראות בכתיבה הזאת אמנות לכל דבר. ■

העיירה בוערת מתשוקה

חנה פולין-גלאי

עומדות בניסיון: ראשית סיפורת הנשים המודרנית ביידיש
ליקטה והוסיפה מבוא: נורית אורחן, תירגמו מידיש: נורית אורחן, יהודית לוי וחיה פרסטיין, עורך הסדרה: אברהם נוברסטון. הוצאת מאגנט ובית שלום עליכם, 338 עמודים, 98 שקלים

סוגה: פרוזה
קהל יעד: לא רק חובבי ספרות יידיש
מדף: לצד "נושקתי" תהיה רוצחת" מאת צילה דראפקין ו"לילות חשוון" מאת קדיה מולודובסקי
ליסיכום: אסופה מהנה וחשובה, אף שהרקע היסטורי בא על חשבון הניתוח הספרותי

מציאות היסטורית ממשית? על כל פנים, אם בדור הנוכחי הפן הנשי של היידיש עובר תהליך של ריק לימינג ומוצג באור חיובי ואפילו ככלי יצירה חתרני – ואני בעד – רצוי להוסיף למהלך גם עומק מחשבתי והיסטורי. חוקרות כמו זוהר ויימן קלמן, זוהר טורניאנסקי וקתרין הלרשטיין כבר העניקו הכוונה רבת-ערך לתחום. "עומדות בניסיון: ראשית סיפורת הנשים המודרנית ביידיש", אסופה מתורגמת חדשה של סיפורים קצרים משלהי המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20, לוקחת אותנו עמוק יותר אל הסבך. הספר, בעריכת נורית אורחן, כולל 18 סיפורים שנכתבו על ידי נשים בין 1887 ל-1910. במובן מסבירה העורכת את חשיבותה של תקשורת היידיש לנשים היהודיות באירופה באותן שנים קריטיות: "העיתונות המודרנית ביידיש היא זו שאיפשרה לנשים להשמיע את קולן, והן אכן עשו זאת מראשית דרכה ואילך".

כבר מאות שנים לפני כן, ספרות היידיש סיפקה פורקן יצירתי לנשים יהודיות באירופה, שכן הקריאה והכתיבה בעברית ובארמית נחשבו לנחלת הגברים. החלוקה התלת-לשונית הזאת, שריחה באשכנז, הובילה את כתב העת האודסאי "קול מבשר" להכריז ב-1862 כי המוסף הספרותי שלו יתפרסם ביידיש פשוטה, כדי שהקהל הפשוט ואפילו נשים יידעו מה מתרחש בעולם. גם אם העיתון שאף לפנות לנשים רק כקוראות וע"ה זאת רק כדי לשפר את נתוני התפוצה, לא היה אפשר לעצור את השטף, או כפי שמסבירה אורחן, "הנשים היו לא רק לנמענות אלא גם לכותבות בשבועון". נשים התחילו לבטא את דעתן בנושאי השעה ולהציע דגם חדש של מעורבות חברתית, כך שבין 1886 ל-1903 הופיעו בעיתונות היידיש כ-90 פרסומים שחתומים על ידי נשים. בהצגת ההתפתחות ההיסטורית אורחן מדגישה את מגמות הכתיבה המשתנות. אם הדור הראשון של

שם בסמטאות שכונת פלורנטין נמצא גרפיטי יוצא דופן: תמונה סקסית של אשה בכגדיה התחתונים עם הכיתוב "NON-BINARY PEOPLE DON'T OWE YOU ANDROGYNY" (משהו כמו "אנשים א-בינאריים. לא חייבים לך אנדרוגיניות"). אבל מה שמשך את תשומת הלב שלי, מעבר לדימוי העוצמתי, היה חותמת האמנית, @yiddishfeminist. עשיתי את חיטוט האינסטגרם שלי וגיליתי ששמה של פמיניסטית היידיש הוא מורגן כורש והאמנות שלה עוסקת בנושאים כמו זהות א-בינארית, גזע, בריאות הנפש וגם קצת הסכסוך הישראלי-פלסטיני. לא איתרתי את ההתייחסות מפורשת ליידיש בדף שלה. למעשה, אין צורך. החיבור בין נשיות ליידיש טבוע עמוק כל כך בתרבות הישראלית והיהודית, שכל הסבר מיותר. את התפישה שיידיש היא עניין נקי אפשר לאתר למשל בשירים של אורי צבי גרינברג, שתיאר את היידיש כ"שפת אמי היהודית" או "שפת הלב" בעוד העברית היתה בעבורו "שפת הקודש של אבי". כמו כן, ב-2012, משרר פופולרי אחר בשם אביגדור ליברמן הכריז על מאבק נגד "המתקפות של שלוש הווייבערס" ככוונה להבה גלאון, ציפי לבני ושלי יחימוביץ. לא במקרה לליברמן התחשק לשלוף מלה יידיש (מעוותות), בדיוק כשהוא רצה להסביר כמה רועשות ומנדנות הן הנשים שאינן מסכימות איתן (לידיעתן של שר האוצר, ווייב זה אשה ונשים הן ווייבער, אין מלה כזאת ווייבערס). ועכשיו, כהתכתבות עם זן היידיש של ליברמן, יש צמד זמרות קומיקאיות שקראו לעצמן "וייבערס". מאיזה רגע החלה היידיש להיחשב נשית או הנשיות קושרה ליידיש? אילו רכיבים של התפישה הזאת הם דעה קדומה ואילו מבוססים על גרעין של

הכותבת היא מרצה בכירה בחוג לספרות באוניברסיטת תל אביב וראש מכון גולדרייך לשפה, תרבות וספרות יידיש